

Verden: Quinn Slobodian forsøker å forstå hva som har stått på spill i demokratiets Resultatet er den beste boka om nyliberalismens historie.

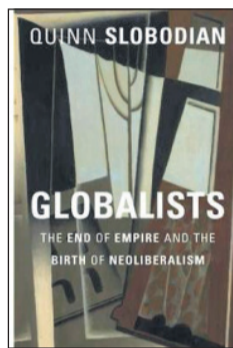
Globalisering på kapitalens premisser

Den nyliberalistiske bevegelsen er både en mangfoldig idestrømning på høyresida og et velfinansiert nettverk for politisk påvirkning. Samtidig brukes begrepet av mange som en benevnelse på den historiske fasen vi har vært inne i siden slutten av 1970-tallet. Sammenhengen mellom disse nivåene er det ikke enkelt å holde rede på, og det blir enda vanskeligere av at mange toneangivende aktører har hatt et ambivalent forhold til selve ordet, slik at enkelte har kunnet hevde at hele nyliberalismen er et konstruert fiendebilde. Dette siste er imidlertid i ferd med å endre seg i takt med at vi får stadig flere solide studier av nyliberalistisk teori og praksis som ikke lett kan avfeies. Den kanadiske historikeren Quinn Slobodians bok «Globalists» er den foreløpige kronen på verket, og har attpåtil blitt godt mottatt av aktører på høyresida som gjenkjenner sitt prosjekt i nyliberalismen.

SAKPROSA

**Quinn Slobodian
Globalists: The End of Empire
and the Birth of Neoliberalism**
Harvard University press 2018, 400 sider

under lupen her, den grenen av nyliberalisme Slobodian kaller for Genève-skolen.

Som tittelen antyder, er det en tenking som tar hele verden som sitt utgangspunkt. For å motvirke økonomisk planlegging og velferdsstater de så på som ineffektive, jobbet Genève-skolen for et verdensomspennende skille mellom *imperium* og *domenium*. Imperium refererer til politiske enheter, altså nasjonalstater i det tjuende århundres nye verdensorden, mens *domenium* referer til eiendom.

Etter oppløsningen av det habsburgske riket i 1918

forstod nyliberalistene at utviklingen av nasjonalstater var vanskelig å stoppe. Samtidig var de livredde for en verden organisert etter politiske idealer i stedet for det de oppfattet som økonomiske lover. Allerede på 1930-tallet la nyliberalistiske tenkere derfor planer for en verdensorden hvor nasjonalstater, imperium, ble vingeklippt og holdt i sjakk for ikke å kunne ødelegge for *domenium*, grensekryssende nettverk av kapital og markeder. Friedrich Hayek var blant de som så for seg et «dobbelstyre», hvor synlige, nasjonale regjeringer fikk bestemme over kulturelle spørsmål, mens et usynlig, overnasjonalt styre av regelverk og domstoler sikret kapitalismen fra demokratisk inngripen. Sosialdemokratiske nasjonalstater fantes knapt på 1930-tallet, og det er slående å se at nyliberalistiske tenkere allerede da var i gang med å planlegge hvordan de best kunne omgås og bekjempes. Den gang som i dag ble idéutviklingen muliggjort av velfinansierte organisasjoner som filosofiforeningen Mont Pelerin Society, interesseorganisasjonen The International Chamber of Commerce og et voksende antall tenketanker.

Slobodian tar så for seg strategisk plasserte nyliberalister og deres ulike innsatser

for å forsegle verdensmarkedet mot demokratisk press fra nasjonalstater. I etterkrigstida handlet dette særlig om de mange nye statene i det som da ble kalt «den tredje verden». Dette er historien om nyliberalistisk påvirkning på GATT-samarbeidet (General Agreement on Trade and Tariffs), som ble undertegnet i 1947, og også om det europeiske samarbeidet. Her er Slobodian forbillig klar på at nyliberalismens historie på ingen måte er en fortelling om total triumf, for eksempel fantes en formulering om «full sysselsetting» i formålspargrafen til GATT. Nyliberalistene styrer ikke verden, men

” Nyliberalistene styrer ikke verden, men de gjør gode forsøk på å påvirke den. Noen ganger lykkes de.

de gjør gode forsøk på å påvirke den. Noen ganger lykkes de. GATT-organisasjonens formål var for eksempel først og fremst å fjerne såkalte «tollbarrierer», et begrep som ble oppfunnet av nyliberalister på 1920-tallet. I EEC-spørsmålet var nylibera-

listene delt i to fløyer, «konstitusjonalistene» som bidro til utformingen av «de fire friheter», og «universalistene», ofte med tilhold i GATT-organisasjonen, som så EEC som en form for regional proteksjonisme. Trådene veves så sammen når en innflytelsesrik gruppe selverklært nyliberalistiske

jurister i GATT, på 1970-tallet kom fram til at måten europeisk lovgiving har forrang i EU-staters egne rettsaler på burde kunne overføres til hele verden. Ifølge Slobodian lå dette bak oppret-

telsen av GATTs arvtaker, World Trade Organization (WTO) i 1995. Dermed føres mellomkrigstidens debatter om internasjonal arbeidsdeling og demokratiets rolle i en sammenvevd verdensøkonomi opp til vår egen tid, og den såkalte «Doha-runden»

Hjem: Johan Mjønnes har skrevet en veldreid roman om livsvalg sett fra sykehjemssenga.

Bli eller dra?

Livet, sett i retrospekt, er motiv for en uendelig rekke romaner. I Johan Mjønnes nye roman, med den mangetydige tittelen «Heim», er punktet å se seg tilbake fra lagt så sent som mulig: til en sykehjemsseng, der den noen og sytti år gamle Jørgen Heim trolig lever sitt siste døgn. Jørgen har en uklar opplevelse av rommet han er i, og av pleierne. Han hører, men kan ikke snakke, og kommunikasjonen blir deretter. Men desto mer husker han, framkaller i minnet og grubler over.

Noen tror at mennesker rekapitulere livet sitt i dødsøyeblikket. Romanforfatter Mjønnes velger å gi oss sentrale scener fra et menneskes liv, i løpet av et døgn, i en ikke-kronologisk, assosiasjonsstyrt rekkefølge. Fortellingen er tåkelagt av hans fysiske tilstand, og av at han psykisk må lange omveier for å komme til kjernen av det viktigste og vanskeligste.

Underveis i denne snublen- de og kronlete livsfortellingen handler det om de store spørsmålene i de fleste liv: om oppvekst, forhold til familien, egne og andres forventninger, om forpliktelser stilt opp mot utferdstrang,

tilfeldigheter og urettferdigheter, anger, selvbebreidelse og mulighet for forsoning.

For Jørgen veier noen faktorer tyngre, fordi han er født på en gård med odelsrett. Fordi han er sønn nummer to, slår ikke odelsproblematikken inn før storebroren forulykker, selv om tragedien ligger i kim fra romanens første sider.

Odel og odelsrett er en særnorsk, tradisjonstung og lovfestet skikk, med røtter tilbake til vikingtida. Det kreves en grunnlovsendring for å endre den, noe som også

er blitt gjort flere ganger fra 1970-tallet av. I dag er menn og kvinner fullt likestilt med hensyn til odel. Loven sier at nærmest ættede person til eieren har rett til å arve en gård, om den er av en viss størrelse og har vært i familiens eie en viss tid. Selv om

” Tragedien ligger i kim fra romanens første sider.

hensikten med loven var å holde eiendommen i familien, har den også ført til mange familiefæder. Men også til en

rekke gode romaner, blant dem Tarjei Vesaas «Det store spelet» (1934), Edvard Hoems «Heimlandet. Barndom» (1995) og Tormod Hauglands «Om dyr og syn» (2017) – alle tematiserer på forskjellig vis odelsønnens tvil, og valg av løsning.

Hos Mjønnes rommer familiefortellingen farfar, far og sønn, og strekker seg fra før krigen opp til våre dager. Gårdsdriften flytter seg fra tradisjonelt dyrehold og skogsdrift til moderne melkelevering, frastykking av jord og hytteutbygging.

Selv om romanen springer ut av den «plutselige» odelen